

департамент „Администрация и управление”
бакалавърска програма „Бизнес администрация”

**ПРЕПОРЪКИ И ПРОЦЕДУРИ ЗА РАЗРАБОТВАНЕ И ЗАЩИТА НА
БАКАЛАВЪРСКА ТЕЗА**

Бакалавърската теза е заключителната част от обучението в програмата, тя представлява самостоятелен аналитичен труд на завършващия студент, която отразява резултатите от учебната и научна дейност в Университета.

Основни задачи на дипломната работа:

- да покаже знанията, уменията и компетенциите на дипломанта да избере и формулира значим проблем за дипломна работа, научно и практически да търси, събира, анализира и обобщава изследвания материал;
- да изрази способността на дипломанта логично, (икономически) обосновано и граматически правилно да излага резултатите от своето изследване;
- да покаже културата на мислене на дипломанта, неговия кръгзор, широтата и дълбочината на разбирането и решаването на практически проблеми, способността да използва получените в Университета знания и умения от различни сфери на професионалната дейност.

С помощта на дипломната работа Университетът:

- проверява и оценява готовността и способността на дипломанта да извършва самостоятелни анализи и изследвания по зададена тема;
- проверява и оценява уменията и навиците на дипломанта логически обосновано, научно и практически аргументирано, икономически грамотно да представя и да предлага решение на конкретен икономически проблем.

Бакалавърската теза като заключителна работа на студента

- се базира на специална научна и справочна литература, нормативно-правни документи, достоверен фактически материал от практиката на икономическата дейност на организациите;
- носи самостоятелен (творчески) характер;
- съдържа интерпретация на вече познати теории и анализ на факти чрез прилагане на актуални методи и подходи;
- съдържа научни изводи, прогнози и препоръки за усъвършенстване на икономическата практика.

Подготовката на дипломната работа изисква от студента пълна мобилизация на силите, знанията и уменията, също така трудолюбие, настойчивост и вискателност към себе си.

Общо-организационното и научното ръководство на работата на студента върху теза се осъществява от научен ръководител, който се определя с решение на Съвета на департамента и е специалист в съответна на избраната тема област.

Научният ръководител:

- консултира студента по въпроси, свързани с уточняване на формулировката на темата, подготовката, написването и защитата на дипломната работа;
- утвърждава темата на дипломната работа;
- дава на студента задание за изпълнение на дипломната работа;
- утвърждава представения от студента календарен график на работата по дипломната работа и контролира хода на неговото изпълнение;
- проверява съдържанието на дипломната работа, прави по нея бележки, препоръки или изисква промени;
- препоръчва (*писмено*) на Съвета на департамента да допусне или не до защита дипломната работа.

Департаментът утвърждава рецензенти от кръга на водещи специалисти в съответната област от Университета, други университети или институции.

Дипломната работа трябва да съдържа следните **основни компоненти**.

1. Уводна част.

- В увода трябва ясно да бъдат формулирани целта (целите) и задачата (задачите), които си поставя дипломантът при разрешаването на избрания проблем.
- Едновременно с това обосновано трябва да бъдат очертани ограниченията, в рамките на които се търси решение на проблема.

2. Теоретична част.

- Студентът трябва да демонстрира добро познаване на теорията, свързана с проблема и да цитира коректно ползваните литературни източници.
- На тази основа трябва да бъде разработен и обоснован модел на изследване на избрания проблем, който включва ясно формулирани хипотези (предположения за съществуващи закономерности, причини за предполагаеми проблеми), ясно формулирани методи за набиране на емпирична информация, ясно формулирани методи за анализ на информацията.

3. Емпирична част.

- Базирайки се на формулирания модел за изследване, дипломантът трябва да събере емпирични данни, като коректно идентифицира източниците на информация.
- С помощта на подходящи аналитични методи трябва да се направи анализ на данните.

4. Заключителна част.

- Трябва да съдържа обосновани самостоятелни изводи, прогнозни очаквания и препоръки за практиката.
- Добре е да бъдат очертани идеи за бъдещи изследвания като продължение на направеното от дипломанта.

В края на дипломната разработка трябва да бъде посочен списък на ползваните **литературни източници**, при което е задължително посочването на цитираната в текста литература.

Като цяло е важно дипломната работа да има логично изградена и балансирана **структура**. Изложението да бъде **прегледно**, а анализите и изводите да бъдат подкрепени с данни, представени графично или таблично.

Дипломни работи без коректно цитирани източници на информация и без прегледно формулирана методика за събиране и анализ на данните от проведено изследване не се допускат до защита.

Работата върху теза се състои от няколко етапа:

- избор и утвърждаване на темата;
- съставяне на план (структура) на работата;
- изучаване на научната литературата по темата;
- събиране и обработка на информационни данни;
- написване на текста на работата;
- оформяне на дипломната работа;
- защита на дипломната работа.

1. Избор и утвърждаване на темата на дипломната работа

От правилния избор на темата до голяма степен зависи успеха на дипломното изследване. Решението, прието на заключителния етап от обучението в Университета, нерядко определя бъдещата професионална работа на дипломанта. Оптималният вариант е, ако дипломното изследване представлява завършващ етап от работата на студента по определено научно направление, извършена в предходните години. За това е добре в предходните курсове да се правят проекти, курсови работи, доклади за студентски научни конференции, които да се включат като съставна част от бъдещата дипломна работа.

Предимствата на този подход са в това, че студентът отрано избира за себе си научна тема, в течение на няколко години работи върху нея, постепенно и целенасочено подбира научна литература и фактически данни и друга нужна информация.

Департаментът предлага примерна тематика за дипломни работи – тематични области по профилиращите дисциплини и определя научни ръководители по дадените научни направления. Директорът на програмата осигурява запознаването на студентите с темите – тематичните области за дипломни работи и правилата и сроковете за дипломиране на Бакалавърски семинар. Студентът може да предложи на Департамента или на бъдещия си научен ръководител собствена тема, обосновавайки нейната целесъобразност. Студентът-дипломант има право сам да избере тема за дипломна работа. Главният критерий е темата на работата да носи проблемен характер и да е актуална в теоретичен и/или практически план, социално и професионално значима.

След избора на тема, студентът първо трябва да се запознае в библиотеката с равнището и дълбочината на нейното научно изследване и излагане в литературата, възможностите за събиране на фактически данни и достъпа до необходимата информация. Трябва да се има предвид, че наличието в библиотеката на значително количество научни трудове по една или друга тема може, от една страна, да свидетелства за нейната значимост и да облекчи работата с изследвания материал, а от друга страна, да затрудни дипломанта при търсенето на нови неизследвани или слабо изследвани аспекти на дадения проблем. За това при избора на тема е необходимо да се направи консултация с преподаватели от програмата, работещи в даденото направление.

Избраната от дипломанта тема в крайна сметка трябва да е окончателно съгласувана с научния ръководител и утвърдена от Съвета на департамента не по-късно от изтичането на последния учебен семестър на студента (дипломантски).

Списъкът на студентите-дипломанти, на темите на дипломните работи и на научните ръководители се утвърждават на заседание на Съвета на департамента.

2. Разработване на план на дипломната работа.

Следващият важен момент е определянето на структурата на дипломната работа или изработването на план за бъдещото дипломно изследване. Планът помага да се набележи насоката на бъдещата работа.

Планът е своеобразно „лице” на разработката и в окончателният вариант се представя след титулния лист на дипломата в раздела „Съдържание”. При запознаването с него читателят може да направи извод за насоката, сложността, обема, характера, научната и практическа актуалност на работата, за нейната очаквана резултативност. За това планът трябва детайлно да бъде обмислен, претеглен и логически ясно изложен.

За съставянето на плана е необходимо предварително да бъде проучена литературата по дадената тема, за да могат да се формират представи за главните теоретични и практически въпроси и проблеми в даденото икономическо направление.

Студентът съгласува проекта на плана с научния си ръководител и само след неговото одобрение започва работа върху бакалавърската теза. Трябва да се има предвид, че често съставеният план е предварителен, ориентиран, и при понататъшното задълбочено изучаване на теоретичния и практическия материал пред студента се откриват нови проблеми (или отделни техни аспекти), които ще наложат внасянето на корекции - допълнения или промяна в името на раздели, глави, параграфи, пунктове, промяна в тяхната последователност, обем и др.

Планът на дипломната работа като правило включва:

- въведение (увод);
- от две до четири глави;
- параграфи на главите;
- пунктове и под-пунктове на параграфите (при необходимост);
- заключение;
- приложение (при необходимост);

- библиография (списък на използваната литература),

3. Проучване на литературата и практиката.

При започването на този етап от работата е необходимо преди всичко да се определи арсеналът от литературни и официално-документални източници, отнасящи се към темата на дипломното изследване.

Точно на този етап се проявяват уменията и навиците на студента да търси, намира, подбира и систематизира от огромното море съвременна научна информация необходимите източници и съдържащите се в тях факти, събития, данни, оценки, мнения. Основната задача на дипломанта е да подбере представително количество обективно съществуваща и реално достъпна научна, справочна и нормативна информация. Особено внимание трябва да се отдели на спорните въпроси, по които в литературата се водят дискусии. Трябва добросъвестно да се изучат позициите на отделни автори, да се обмисли тяхната аргументация, което ще позволи както правилно да се съпоставят различни гледни точки, така и да се изработи собствено отношение.

При работата върху дипломното изследване се препоръчва да се използва следната научна литература:

- монографии (научни книги на специални теми);
- научни статии от списания;
- статии от годишници (сборници) с научни трудове;
- статии от материали от научни конференции;
- рецензии на публикувани монографии и научни статии;
- анотации на монографии в реферативни сборници;
- автореферати на дисертации;
- материали от „кръгли маси” по научно-практически проблеми.

За търсене на специална общо научна и икономическа литература трябва да се използват ресурсите на Библиотеката на Университета.

Изучаването на литературата като правило е целесъобразно да се започне с общите фундаментални трудове, а по-нататък да се премине към по-частни (конкретни) разработки, статии и т.н.

Литературните източници по въпросите на икономическия анализ са широко илюстрирани с количествени данни, аналитични таблици, графики, изчисления. Внимателното проучване и събиране на тази информация ще позволи на студента напълно да изясни даден въпрос от темата и ще помогне при подбора на емпирични данни за собственото му изследване.

4. Събиране и обработване на фактически и нормативен материал

В дипломната работа е необходимо дипломантът на базата на теоретико-методологичната част от разработката да направи емпирична проверка на формулираната теза, да илюстрира методиката си чрез конкретни разчети. По тази причина събирането на фактически материал представлява един от най-отговорните и трудни етапи. От това как и доколко правилно и пълно е събран

фактическия материал, до голяма степен зависи качеството на дипломната работа. Данните могат да бъдат събрани от официални литературни източници, които в съответствие с правилата трябва да бъдат цитирани, или да се представи собствената методика, по която са получени. Събраният и обработен фактически и нормативен материал трябва да бъде нагледно представен под формата на таблици и графики. В процеса на обработката и изучаването на фактическите данни дипломанта трябва да започне да обмисля изводите, произтичащи от резултатите на анализа и да формулира собствени препоръки.

5. Писане на текста на дипломната работа.

Към написване на дипломната работа следва да се пристъпи след детайлното запознаване със темата, изучаването на литературата, разработването на модел за изследване и събрана и обработена информация.

Писането на дипломната работа има творчески характер. Недопустимо е дословното преписване на текст от книги, списания и т.н. Творческата самостоятелност на студента се проявява в умението да се откриват различни гледни точки, да се ориентира в спорните мнения, в способността да се намерят собствени аргументи в отстояваната позиция, да се анализират данните от практиката и да се използват резултатите от анализа за формулирането на изводи и предложения.

Дипломната работа трябва да е написана литературно-грамотно.

6. Оформяне на дипломната работа.

По отношение на оформянето на дипломната работа се предявяват високи изисквания. Съществуват общоприети правила за оформяне, които трябва да се уважават и спазват. Това е особено важно за икономистите, които през цялата си професионална дейност ще се сблъскват с оформянето на едни или други документи. За това, наред със съдържанието на дипломната работа, се оценява и умението, компетенциите и културата на оформлението на документите на примера на оформянето на дипломната работа.

Работата се печата едностранно на стандартен бял лист хартия (формат А4).

Обемът на работата е средно 50 – 60 страници машинописен текст, през два интервала и следни полета: ляво- 30 мм, дясно 10 мм, горно и долно 20 мм. Плътноста на текста трябва да е еднаква: на страница до 30 реда, във всеки ред до 58-60 знака, задно с пропуските и препинателните знаци. Абзаците в текста са с отстъп 12-17 мм.

Текстът се разделя на глави и параграфи. Параграфите при необходимост се разделят на пунктове и подпунктове. Заглавието на главите се печата симетрично на текста, пренасяне на думи в заглавието не се прави, в края не се слага точка, а номерът на главата се изписва с думи. Разстоянието от горния край на листа до заглавието е 20 мм, от заглавието до текста – 2мм. Заглавията не се подчертават, трябва да са написани наклонено и обозначени: главите чрез порядкови цифри, параграфите и пунктовете с арабски цифри.

Например:

ГЛАВА ВТОРА ИЗТОЧНИЦИ И ИЗМЕРВАНЕ НА ИНФЛАЦИЯТА

2.2. Видове измерители на инфлацията

2.2.1. Дискусия по проблемите на измерването на инфлацията

Страниците на работата се номерират с арабски цифри. Заглавната страница, а също таблиците и схемите, направени на отделен лист, се включват в общата номерация на страниците. Таблиците, разположени в текста се номерират като в десния горен ъгъл на страницата над съответното заглавие на таблицата (схемата) се печата надпис „Таблица” със съответен пореден номер (Таблица 2.3 – трета таблица от втора глава).

7. Библиографско описване на източниците.

7.1. Общи положения

- Библиография – думата е с гръцки произход “biblion” – книга и “grapho” – пиша;
- Библиография = списък на литература по даден въпрос;
- Редно е винаги, когато пишем нещо да посочим каква литература сме ползвали по темата;
- Използваната литература може да бъде книги, периодични издания (вестници и списания) или статии от тях и Интернет ресурси

7.2. Оформяне на библиографски позовавания и препратки

- Библиографско описание на книги:
- Фамилно име на автора, първо име на автора (или негов инициал).
Заглавие.- Място на издаване; Издателство, Година на издаване, бр. страници.

НАПРИМЕР:

Иванов, Иван. Икономика на България. – София: Сиела, 2000, 256 с.

- Библиографско описание на статия от списание:
- Фамилно име на автора, първо име на автора (или негов инициал).
Заглавие // Име на списанието, година, брой, дата, страници от до

НАПРИМЕР:

Иванов, Иван. Икономиката на България // Икономика, 2005, 5, с. 3-12

- Библиографско описание на статия от вестник:
- Фамилно име на автора, първо име на автора (или негов инициал).
Заглавие // Име на вестника, брой, дата, година, страница (и)

НАПРИМЕР:

Иванов, Иван. Икономиката на България // Капитал, 141, 28.04.2005, 2005, с. 4

- Библиографско описание на страница в Интернет:
- Фамилно име на автора, първо име или име на сайта (организацията).
Заглавие на страницата: Вид на документа. – Адрес. Дата на посещение.

НАПРИМЕР:

Бизнесинформационна система “Финанси”: [Електронен документ]. – <http://www.finance.dir.bg/>. – Проверен на 09.05.2005 г.

7.3. Цитиране

- Цитат – думата е с латински произход “cito” – посочено;
- Основното изискване към цитата е да бъде точен, да бъде използван на място и да не замъглява идеята на цитиращия;
- Цитатът се отделя с кавички или по друг начин, предварително указан от автора;
- Въмъкнат цитат – той се отделя от авторския текст след двоеточие и след това се отварят кавички. Когато цитираме част от фраза, слагаме три точки в началото или края на фразата, за да маркираме, че тя не е пълна. Трите точки могат да се появят и в средата на цитата, като подсказват, че е изпусната определена част от него.

Допуска се при цитат на цяла фраза да се посочи след точка, без други определящи знаци;

- Цитиране на думи и словосъчетания – те се маркират само с кавички и следват в текста на автора;
- Цитиране на абзаци – те се отделят на нов ред и шрифтово, като в скоби, след края на цитата се посочват данни за автора и името на произведението, откъдето е взет цитата;
- Когато в цитата се вмъкват авторски думи, се използва тире за тяхното отделяне от текста на цитата;
- Ако цитатът служи за край на авторско изречение, но няма завършващ знак, тогава се поставя от автора, съобразно смисъла на изречението (точка, въпросителен или удивителен знак).
- И накрая, след като приключите не забравяйте да приложите библиографски списък на всички материали, които сте използвали.

7.4. Оформяне на списъка на използваните източници и литература

Списъкът на цитираната литература по темата на тезата да бъде изготвен според българските стандарти, за които може да се осведомите от справочния отдел на библиотеката на НБУ. Препоръчително е библиографията да е актуална и да включва публикациите от последните пет години, но се разрешава изключение по преценка на научния ръководител и при липса на нови публикации по темата.

8. Подготовка и защита дипломната работа.

8.1. Подготовка за защита

След като приключи работата над текста дипломанта е длъжен:

1. Да оформи дипломната си работа в съответствие с необходимите изисквания и по-конкретно

- внимателно да проучи изискванията за външното оформяне на работата според приетия стандарт;
- внимателно да прегледа текста и да се увери в неговата пълнота;
- да отстрани възможно пропуснатите букви, думи, изречения, не вписани или не напечатани формули, числа, изрази на чужд език и др.;
- прилежно да подвърже дипломната работа;
- лично до подпише на последната страница работата си и да отбележи датата на предаването ѝ.

2. Да представи работата на научния си ръководител не по-късно от 10 дни до посочения от Департамента краен срок за предаване на разработките. Научният ръководител дава официален писмен отзив за дипломната работа и поставя подписа си на заглавната страница.

Дипломната работа с отзива се предава на Директора на програмата, който решава въпроса за допускането ѝ до защита.

Ако научният ръководител и/или Директорът на програмата не считат възможно да се допусне работата до защита, въпросът се разглежда на заседание на Съвета на департамента при участието на студента и научния му ръководител. Не допуснатият до защита дипломант трябва да повтори отначало процедурата по защитата.

Допускането до защита се удостоверява чрез съответен параф на титулния лист от Директора на програмата. *Дипломната работа се дава за рецензия, като рецензентът се утвърждава от съвета на департамента. Рецензията се представя в писмен вид и дипломантът не по-късно от три дни до защитата има право да се запознае с нея, за да подготви отговор на въпроси, бележки, критика и др.*

Дипломните работи в един хартиен и електронен екземпляр, заедно с отзива на научния ръководител и рецензията се предават от директора на програмата в деня на защитата, съобразно разработения график за защита

8.2. Процедура по защита на дипломната работа

За провеждане на защита със заповед на декана на Бакалавърски факултет се определя изпитна комисия, в която има не по-малко от двама *хабилитирани* преподаватели от департамента или от външни институции. Защитата се провежда на открито заседание на изпитната комисия. Списъкът на допуснатите студенти и графикът на защитата с посочено време и място се утвърждава от декана и

публично се обявява на таблото пред департамента не по-късно от три дни до защитата.

На заседанието на изпитната комисия се представят:

- дипломната работа
- отзивът на научния ръководител
- рецензията на дипломната работа

Времето за представянето на тезата е от 8 – 10 минути. Представянето трябва да бъде сериозно премислено, изказването да е ясно и логично. Трябва кратко да се обоснове актуалността и значимостта на темата, да се направи обща характеристика на основните източници на изследването, да се посочат основните цели и задачи. Основното внимание трябва да бъде насочено за кратка характеристика на резултатите, изводите и препоръките. При защитата следва да се използва предварително разработена мултимедийна презентация или други нагледни материали.

Въпросите към дипломанта могат да са разнообразни и да засягат както непосредствено съдържанието на разработката, така и близки по отношение на съдържанието на работата теоретични и практически проблеми. Дипломантът трябва да даде кратки, но съдържателни и аргументирани отговори на въпросите, поставени при защитата и от рецензента.

Комисията оценява както съдържанието и оформлението на работата, така и умението на дипломанта да мисли самостоятелно, грамотно и аргументирано да обосновава и обяснява своите идеи, изводи и предложения.

След защитата изпитната комисия остава на закрито заседание за определяне на оценките от защитата. Решението на комисията се обявяват същия ден открито след оформянето на съответните изпитни протоколи.

В случай че дипломната работа и нейната защита са оценени с оценка “слаб”, студентът трябва да се подготви за повторна защита по нова тема, която се определя от департамента.

Дипломните работи след защитата със специален протокол се предават в Библиотеката на Университета, където се съхраняват като библиотечен фонд.